

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

ΜΕ ΔΙΕΘΝΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

11 έως 13 Μαΐου 2012

Η Ποιότητα στην Εκπαίδευση: Τάσεις και Προοπτικές

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Α΄ ΤΟΜΟΣ

Επιμέλεια:

Αθανάσιος Τριλιανός
Γεώργιος Κουτρομάνος
Νικόλαος Αλεξόπουλος

Τόπος Διεξαγωγής:

- Μεγάλη Αίθουσα του Πανεπιστημίου Αθηνών
- Φιλοσοφική Σχολή

ΑΘΗΝΑ 2012

ΠΡΩΤΗ ΖΩΝΗ

Εκπαιδευτικός και Ποιοτική Εκπαίδευση

Αγγελική Βουδούρη, Αντώνιος Μπούρας, Ευπραξία Τριανταφύλλου,
 Αναστασία Κοντοσώρου, *Η ποιότητα στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση:
 Αντιλήψεις της εκπαιδευτικής κοινότητας του Νομού Αττικής* 90

Άντα Μπούφη, Γεώργιος Κουτρομάνος, *Στηρίζοντας μελλοντικούς δασκάλους
 για να διδάσκουν Μαθηματικά με επίκεντρο τη σκέψη των μαθητών:
 Η κατανόηση του θεσμικού πλαισίου της διδασκαλίας* 100

Ευστάθιος Ζωγόπουλος, Γεώργιος Μπαράλης, Κωνσταντίνος Αλεξόπουλος,
*Μαθηματική μεθοδολογική προσέγγιση κριτηρίων του παράγοντα
 «Εκπαιδευτικός» για τη βελτίωση της ποιότητας στην εκπαιδευτική
 διαδικασία* 113

Γιώργος Μπαράλος, *Ποιότητα στην εκπαίδευση και ο θεσμός του μέντορα* 123

Ποιοτικό Περιεχόμενο Σπουδών

Σπύρος Κόλλας, Κρυσταλλία Χαλκιά, *Σχεδιασμός αναλυτικών προγραμμάτων
 για τον επιστημονικό γραμματισμό στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας:
 Μελέτες περίπτωσης* 134

Αγγελική Φουστάνα, Κωνσταντίνος Καλέμης, *Διεθνή κριτήρια
 εκπαιδευτικού σχεδιασμού αναλυτικών προγραμμάτων για τους
 χαρισματικούς μαθητές* 146

Γεώργιος Δρίβας, *Πρόγραμμα σπουδών: Μια εναλλακτική προσέγγιση* 155

Ποιοτική Διδασκαλία

Κώστας Δ. Ντίνας, Ελένη Σωτηρίου, *Δημιουργία Εννοιολογικού Λεξικού.
 Πρόταση διεξαγωγής Ερευνητικής Εργασίας στην Α΄ Λυκείου* 169

Ανδρέας Γ. Αυγερινός, Κωνσταντίνος Τσαβδαρίδης, Αθηνά Ζύμαρη,
 Αθανασία Κοτσιάνη, *«Stay Fit»: Σχεδιασμός, Περιεχόμενα και πρώτα
 στοιχεία αξιολόγησης ενός μεικτού μοντέλου διδασκαλίας της Φυσικής
 Αγωγής στο Λύκειο* 181

Μιχαήλ Σκουμιάς, *Ερμηνεία δεδομένων θερμοκρασιών που παρουσιάζονται
 σε διάγραμμα από μαθητές Γυμνασίου* 198

Αικατερίνη Δαμιανάκη, Ζωή Λέκκα, *Παίζοντας στην Ομήρου Οδύσσεια* 206

Ποιοτικό Μαθησιακό Περιβάλλον

Ελένη Καρατζιά-Σταυλιώτη, Σταμάτης Αλαχιώτης, *Η δημιουργικότητα
 στο πλαίσιο της πειραματικής αξιολόγησης της βιολογικής
 θεωρίας* 215

ΠΡΩΤΗ ΖΩΝΗ

Ποιοτική διδασκαλία

Δημιουργία Εννοιολογικού Λεξικού. Πρόταση διεξαγωγής Ερευνητικής Εργασίας στην Α΄ Λυκείου

Κώστας Δ. Ντίνας, Ελένη Σωτηρίου

Εισαγωγή

Από τον Σεπτέμβριο του 2011 εισάγεται στο Λύκειο η Ερευνητική Εργασία (Project) ως διακριτή εκπαιδευτική ενότητα, μια καινοτομία¹ που έχει προκαλέσει ποικίλες αντιδράσεις και προβληματισμό στους καθηγητές που καλούνται να την υλοποιήσουν.

Σκοπός της εργασίας μας είναι η παρουσίαση μιας διδακτικής πρότασης που θα ανταποκρίνεται στις βασικές παιδαγωγικές αρχές της ερευνητικής εργασίας και θα είναι σύμφωνη με το γενικότερο πνεύμα των ερευνητικών εργασιών και των νέων προγραμμάτων σπουδών. Προτείνουμε τη δημιουργία ενός «Εννοιολογικού Λεξικού», για να βοηθηθούν οι καθηγητές στην υλοποίηση της Ερευνητικής Εργασίας, ώστε να συντελέσουν αποτελεσματικά στην ενεργό συμμετοχή των μαθητών στη διαδικασία της μάθησης. Αν στην εκπαίδευση η γλώσσα αποτελεί αντικείμενο διδασκαλίας και παράλληλα μέσο συγκρότησης της ιδιαιτερότητας των διδακτικών αντικειμένων αλλά και μέσο διδασκαλίας (Κουτσογιάννης, 2010:344-346), η συμμετοχή των μαθητών στη δημιουργία ενός εννοιολογικού λεξικού, θα τους φέρει σε επαφή με αυτήν σε όλες της τις διαστάσεις, ενθαρρύνοντάς τους να συμμετέχουν στην κατασκευή των δικών τους νοημάτων και να μαθαίνουν αυτόνομα.

1. Για τη δικαιολόγηση του όρου καινοτομία, βλ. Μασσαγγούρας, (2011:15)

Η πρότασή μας

«Δημιουργία εννοιολογικού λεξικού της Α΄ Λυκείου»

Ταυτότητα

Γνωστικό πεδίο²: 1) Ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες, 2) Φυσικές Επιστήμες, Μαθηματικά και Τεχνολογία και 3) Τέχνες και Πολιτισμός.

Εμπλεκόμενα διδακτικά αντικείμενα: Γλώσσα, Λογοτεχνία, Φυσική, Μαθηματικά, Νέοι γραμματισμοί, Εικαστικά (και – ανάλογα με τον προγραμματισμό – Βιολογία, Χημεία, Ιστορία, Αρχαία, Θρησκευτικά³). Διαθεματική προσέγγιση.

Ενότητα: Όλες οι ενότητες κάθε μαθήματος.

Τάξη: Α΄ Λυκείου⁴

Χρονική διάρκεια: 14 τρίωρα (ένα τετράμηνο). Προτείνεται το β΄ τετράμηνο, όταν οι μαθητές θα έχουν ολοκληρώσει τη μισή και πλέον διδακτέα ύλη και κατά τη διάρκεια της υλοποίησης της ερευνητικής εργασίας θα προχωρούν βαθύτερα στην κατάκτηση των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των στάσεων, τις οποίες προβλέπει η στοχοθεσία του κάθε διδακτικού αντικειμένου.

Μέσα υλοποίησης: Χαρτόνια εργασίας, αυτοκόλλητα σημειώματα (τύπου post it), μαρκαδόροι, μολύβια και στυλό.

Ηλεκτρονικός υπολογιστής (Προγράμματα: Επεξεργαστής κειμένου, Πρόγραμμα παρουσίασης, Πρόγραμμα σχεδίασης και ζωγραφικής, Πρόγραμμα σχεδιασμού εννοιολογικών χαρτών (π.χ. Smartools ή Inspirations), Βάση δεδομένων, Εργαλείο σχεδιασμού ιστοσελίδων, Διαδίκτυο).

Σχολική βιβλιοθήκη, λεξικά, σχολικά εγχειρίδια.

Προϋποθέσεις υλοποίησης: Θεωρητική κατάρτιση καθηγητών για τη δημιουργία και τη χρήση των λεξικών⁵, τον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζονται

2. Για τα εμπλεκόμενα γνωστικά πεδία: Ματσαγγούρας (2011:21)

3. Ανάλογα με τη δυναμική του τμήματος και τους καθηγητές που θα αναλάβουν την ερευνητική εργασία μπορούν να διαφοροποιηθούν τα μαθήματα. Η πρότασή μας αφορά και τη διδασκαλία της γλώσσας: η συμμετοχή ενός φιλόλογου είναι απαραίτητη, αφού χρειάζονται βασικές γνώσεις λεξικολογίας και λεξικογραφίας για τη δημιουργία ενός λεξικού. Προτείνουμε τη συμμετοχή φυσικού ή άλλου καθηγητή με ειδικότητα ΠΕ04, επειδή η χρήση εννοιολογικών χαρτών προτείνεται στο πρόγραμμα σπουδών της Φυσικής. Η τελική επιλογή ανήκει στον σύλλογο διδασκόντων του σχολείου.

4. Η συγκεκριμένη πρόταση μπορεί να εφαρμοστεί και στις άλλες τάξεις του Λυκείου.

5. Χρήσιμες πληροφορίες για τη δημιουργία λεξικού, για τη μακροδομή και τη μικροδομή του καθώς και για τα διαφορετικά είδη ορισμών δίνονται στην εργασία των Ιορδανίδου και Μάντζαρη (2004). Βλ. επίσης Ευθυμίου (2009).

οι εννοιολογικοί χάρτες καθώς και τον τρόπο αξιοποίησής τους ως εργαλεία διδασκαλίας και αξιολόγησης⁶.

Κατάκτηση από τους μαθητές βασικών γνώσεων της ύλης που προηγήθηκε (στο γυμνάσιο) σε κάθε γνωστικό αντικείμενο.

Εξοικείωση καθηγητών και μαθητών με τα ηλεκτρονικά προγράμματα που προαναφέρθηκαν.

Ικανοποιητικός βαθμός εξοικείωσης των μαθητών με την ομαδοσυνεργατική μάθηση.

Σύντομη περιγραφή

Επιδιώκεται να δημιουργήσουν οι μαθητές ένα εννοιολογικό λεξικό που θα περιλαμβάνει τις βασικές έννοιες του κάθε μαθήματος της Α΄ Λυκείου, με σκοπό τη βαθύτερη κατανόησή τους. Το λεξικό θα περιλαμβάνει τις βασικές έννοιες ως λήμματα, συνοδευόμενες από εικόνες και παραδείγματα, και στο τέλος του θα υπάρχουν εννοιολογικοί χάρτες που θα συνδέουν τις έννοιες αυτές μεταξύ τους. Το λεξικό αυτό μπορεί να έχει έντυπη αλλά και ηλεκτρονική μορφή.

Στόχοι

- Η βαθύτερη και καλύτερη κατανόηση των διδακτικών αντικειμένων.
- Η αυτενέργεια των μαθητών στη διαδικασία της μάθησης.
- Η εξοικείωση με τη χρήση των λεξικών.
- Η εμπάθουση στο λεξιλόγιο της γλώσσας και της πολυσημίας των λέξεων.
- Η ανάπτυξη των δεξιοτήτων που απαιτούν οι νέοι γραμματισμοί και η καλλιέργειά τους στους μαθητές.
- Η ανάπτυξη των δεξιοτήτων που απαιτεί η ομαδοσυνεργατική μάθηση.
- Η διαθεματική σύνδεση της γνώσης.

«Εννοιολογικό Λεξικό»

Η ιδέα για τη δημιουργία εννοιολογικού λεξικού που θα αφορά την ύλη των μαθημάτων της Α΄ Λυκείου ξεκίνησε από το γεγονός ότι οι περισσότερες ερευνητικές εργασίες που προτείνονται από το βιβλίο του καθηγητή έχουν τη μορφή της Ερευνητικής έκθεσης⁷. Πρόθεσή μας είναι να προτείνουμε τη δημι-

6. Στοιχεία για την κατασκευή ενός «επιτυχημένου» εννοιολογικού χάρτη δίνονται στις εργασίες των Novak & Cañas (2008:11-14 και 19-23) και Novak (2010). Για τους τρόπους αξιολόγησης των εννοιολογικών χαρτών, βλ. Γουλή και συν. (2007:5), και πιο αναλυτικά Ruiz-Primo & Shavelson, (1996).

7. Η Ερευνητική εργασία μπορεί να πάρει τη μορφή α) της Ερευνητικής έκθεσης (research report), β) του Τεχνημάτος (artifact) ή γ) της Δράσης παρέμβασης (action) (Ματσαγούρας, 2011:23).

ουργία ενός Τεχνήματος πιστεύοντας ότι με αυτή την μορφή η εργασία των μαθητών θα έχει περισσότερο ενδιαφέρον, αφού θα εργάζονται για τη δημιουργία ενός αντικειμένου χρηστικού και για τους ίδιους αλλά και για τους συμμαθητές τους. Επιπλέον, το συγκεκριμένο αντικείμενο θα γίνει αφορμή για να ασχοληθούν και με την αισθητική πλευρά της κατασκευής ενός βιβλίου ή/και μιας ιστοσελίδας, γεγονός που θα τους δώσει τη δυνατότητα να παρουσιάσουν και τις καλλιτεχνικές τους ικανότητες και να συνδυάσουν τη μάθηση με την ψυχαγωγία.

Θεωρητικό πλαίσιο:

Η δημιουργία του εννοιολογικού λεξικού ανταποκρίνεται στις τέσσερις αρχές της Ερευνητικής εργασίας, όπως αυτές αναλύονται στο βιβλίο του καθηγητή (Ματσαγγούρας, 2011:16-28): α) της Διερευνητικής Προσέγγισης της Μάθησης, β) της Διεπιστημονικής Συνεργασίας των Καθηγητών, γ) της Διαφοροποίησης του Περιεχομένου, της Διαδικασίας και του Πλαισίου της Μάθησης και δ) της Ομαδικής Συνεργασίας των καθηγητών.

Η πρώτη αρχή, της Διερευνητικής Προσέγγισης της μάθησης, εξασφαλίζει την ενεργό συμμετοχή των μαθητών στη μάθηση (Ματσαγγούρας, 2011:17). Αναφορικά με τον βαθμό καθοδήγησης προτείνεται το διδακτικό πλαίσιο της φθίνουσας καθοδήγησης (*fading scaffolding*) το οποίο επιτρέπει στον δάσκαλο καταρχάς να καθοδηγεί τους μαθητές παρέχοντάς τους πληροφορίες και επεξηγήσεις. Επιπλέον, να ενθαρρύνει τους μαθητές να κάνουν συσχετίσεις μεταξύ των εννοιών, να εξηγούν, να ερμηνεύουν, να διορθώνουν τις παρανοήσεις, να αξιολογούν, να κρίνουν, να ιεραρχούν, να σχεδιάζουν, να οπτικοποιούν πληροφορίες και να επαληθεύουν (Ματσαγγούρας, 2011:18). Με την πρότασή μας οι μαθητές καλούνται να αναζητήσουν τις βασικές έννοιες των μαθημάτων και να δώσουν τον ορισμό ή τους ορισμούς, αν οι έννοιες αυτές διαφοροποιούνται νοηματικά στα διάφορα επιστημονικά πεδία (π.χ. το λήμμα «χρόνος» θα έχει άλλη σημασία ως έννοια της φυσικής και άλλη ως γραμματικό φαινόμενο ή ως όρος της αφηγηματολογίας). Παράλληλα, η συσχέτιση των εννοιών με τις άλλες έννοιες του κάθε κεφαλαίου ή του μαθήματος συνολικά σε έναν εννοιολογικό χάρτη και η δυνατότητα ενσωμάτωσης σ' αυτόν παραδειγμάτων, εικόνων και ήχων, επιτρέπει την καλύτερη κατανόηση των εννοιών αυτών και τη διατήρησή τους στη μακροχρόνια μνήμη, καθώς οι εννοιολογικοί χάρτες συμβάλλουν στη «μάθηση με νόημα⁸» (*meaningful learning*),

8. Αυτή η μετάφραση της έννοιας προτείνεται και από τους Σοφός και Λιάπη (2011:60). Έχει προταθεί και η μετάφραση «νοηματική μάθηση» (Πόλλας, 2007:555) και η «ουσιαστική μάθηση» (Γουλή και συν., 2007:3). Προτιμήσαμε τη μετάφραση «μάθηση με νόημα», για την αποφυγή παρερμηνείας με τη λέξη «νοηματική», η οποία στα ελληνικά παραπέμπει και στο νόημα/ σημασία αλλά και στην επικοινωνία.

δηλαδή τη διασύνδεση της νέας γνώσης με τις προϋπάρχουσες γνώσεις και τα βιώματα των μαθητών, και συντελούν στη δημιουργία νέας γνώσης, στην επίλυση προβλημάτων, στη διόρθωση παρανοήσεων, στην οργάνωση και ιεράρχηση των εννοιών, στη διάκριση των ουσιωδών από τα επουσιώδη, στην καλλιέργεια της κριτικής ικανότητας και στην αποτίμηση και σύνθεση της νέας γνώσης (Novak & Cañas, 2008: 3, 5, 7 14 και Novak & Cañas, 2005:4). Σύμφωνα με τη γνωστική ψυχολογία, οι άνθρωποι οργανώνουν τις πληροφορίες που δέχονται στον εγκέφαλο σε σχηματική μορφή και με ιεραρχικό τρόπο, προκειμένου να τις διατηρήσουν περισσότερο στη μακροχρόνια μνήμη (Βοσνιάδου, 2001:193-195). Με ανάλογο τρόπο και οι νέες λέξεις που μαθαίνουν οι άνθρωποι οργανώνονται σε πολύπλοκες και πολυσύνθετες δομές, ώστε να τις ανακαλούν, όταν τις χρειάζονται, ενεργοποιώντας τις συνδέσεις μεταξύ των λέξεων (Μήτσης, 2009:5). Επιπλέον, με τη δημιουργία εννοιολογικών χαρτών οι μαθητές αποκαλύπτουν στον δάσκαλο τον τρόπο με τον οποίο οργανώνουν στο μυαλό τους τις λέξεις και τις έννοιες, κι έτσι ο δάσκαλος μπορεί να κατανοήσει καλύτερα την οργάνωση των δομών αυτών, να ανακαλύψει τυχόν παρανοήσεις ή κενά ή λάθη (Novak, 2010:x, 35) και να προσαρμόσει τη διδασκαλία του ανάλογα.

Η αρχή της Διεπιστημονικής Συνεργασίας των καθηγητών δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να κατανοήσουν σφαιρικά τον κόσμο, μέσα από την οπτική, τις μεθόδους και την ορολογία των διαφορετικών επιστημών (Ματσαγγούρας, 2011:21). Έτσι, αναμένεται οι μαθητές να απαλλαγούν από την αποσπασματικότητα στη γνώση του κόσμου και να αποκτήσουν ποικίλες γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και αξίες σχετικά με τον κόσμο που τους περιβάλλει, εμβαθύνοντας τον στοχασμό τους και αποκτώντας κριτική σκέψη. Με τη συγκεκριμένη πρόταση η διασύνδεση όρων από διαφορετικές επιστήμες μεταξύ τους θα φέρει τους μαθητές σε επαφή με τις άπειρες δυνατότητες που δίνει η γλώσσα για την περιγραφή και την κατανόηση του κόσμου. Επιπλέον, οι μαθητές, κατασκευάζοντας τους δικούς τους χάρτες και συγκρίνοντάς τους με αυτούς των συμμαθητών τους, θα διαπιστώσουν τις πολλαπλές δυνατότητες που δίνουν οι χάρτες αυτοί, τις διαφορετικές μορφές που μπορούν να πάρουν και τις δυνατότητες συσχετισμού τους με άλλα πεδία της γνώσης (Novak & Cañas, 2008:12).

Για την αρχή της Διαφοροποίησης του Περιεχομένου, της Διαδικασίας, και του Πλαισίου της μάθησης τονίζεται πως ταιριάζει σε μια δημοκρατική κοινωνία, επειδή το σχολείο, αντί να λειτουργεί κανονιστικά, λαμβάνει υπόψη τα ενδιαφέροντα, τη μαθησιακή ετοιμότητα και το μαθησιακό στυλ των μαθητών

ωνία με τη χρήση νευμάτων. Από την άλλη, το επίθετο «ουσιαστική», αποδίδει εν μέρει το νόημα της λέξης «meaningful» αλλά όχι σε όλες της τις διαστάσεις.

και προσαρμόζει τη διδασκαλία (το ρυθμό φοίτησης και μάθησης, το περιεχόμενο, τη διαδικασία, τα προϊόντα και το πλαίσιο μάθησης) στον κάθε μαθητή (Ματσαγγούρας, 2011:26). Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την προσφορά στους μαθητές πολλών επιλογών ως προς τη διατύπωση των υπο-ερωτημάτων, τη συλλογή των δεδομένων, την αναπαράσταση και κοινοποίησή τους και τη συσχέτισή τους με τα προσωπικά βιώματα και τις κοινωνικές καταστάσεις (Ματσαγγούρας, 2011:26). Με την κατασκευή εννοιολογικών χαρτών, οι οποίοι επιτρέπουν την αναπαράσταση και κοινοποίηση της εικόνας του κόσμου που έχουν οι μαθητές και τη σύνδεση των εννοιών με άλλες, την προηγούμενη γνώση και τα βιώματα των μαθητών, καθώς και τη συνεργασία μεταξύ μαθητών οι στόχοι αυτοί μπορούν να επιτευχθούν.

Τέλος, για την αρχή της Ομαδικής Συνεργασίας των Μαθητών η Κοινωνική Ψυχολογία, η Εποικοδομιστική Θεωρία της Μάθησης και η Παιδαγωγική και Διδακτική Έρευνα τονίζουν τα θετικά της αποτελέσματα στην ανάπτυξη των μαθητών και στη διαδικασία της μάθησης (Ματσαγγούρας, 2011:28), καθώς δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να υποστηριχτούν από τους συμμαθητές τους, μέσω της Ζώνης Επικείμενης Ανάπτυξης (Zone of Proximal Development ή ZPD), προκειμένου να κατανοήσουν καλύτερα τη σχολική γνώση, να αναπτύξουν τις ικανότητες που απαιτεί η αυτόνομη και αυτό-ρυθμιζόμενη μάθηση και να αξιοποιούν εναλλακτικούς τρόπους αναπαράστασης και παρουσίασης της νέας γνώσης με απώτερο στόχο τη δημιουργία υπεύθυνων και ενεργών πολιτών (Ματσαγγούρας, 2011:28). Με τη πρότασή μας οι μαθητές μπορούν να συνεργάζονται συγχρονικά (στην τάξη) και ασύγχρονα (μέσω υπολογιστή) και να υποστηρίζονται μέσω της φθίνουσας καθοδήγησης από τους καθηγητές τους και μέσω της ZPD από τους συμμαθητές τους (Novak & Cañas, 2008: 15).

Το νέο πρόγραμμα σπουδών για τη νέα ελληνική γλώσσα (Φεκ 1562/2011:21052) τονίζει πως σκοπός του μαθήματος είναι η απόκτηση γλωσσικής επάρκειας και δεξιοτήτων γραμματισμού, ώστε οι μαθητές (ως μαθητές και μελλοντικοί πολίτες) να ανταποκρίνονται στις κοινωνικές ανάγκες και να προσαρμόζονται επαρκώς και με κριτικά αντανακλαστικά στις διαρκώς μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες. Για τη σύγχρονη έρευνα σχετικά με τη διδασκαλία της γλώσσας θεωρείται σημαντική η διδασκαλία του λεξιλογίου, καθώς η απόκτηση πλούσιου λεξιλογίου καθιστά τους μαθητές ικανούς χρήστες της γλώσσας (Παραδιά και Μήτσης, 2011:46). Η γνωριμία και εξοικείωση των μαθητών με τα λεξικά καθώς και η χρήση τους στη διδασκαλία της γλώσσας είναι απαραίτητη, επειδή εκτός από τους γλωσσικούς στόχους, μπορούν να επιτύχουν και παιδαγωγικούς, όπως η κατανόηση ότι δεν υπάρχει απόλυτη γνώση και η ανάληψη από τους μαθητές ενεργού ρόλου στη διαδικασία της μάθησης (Χατζηδήμου, 2008:112).

Ενδεικτική κατανομή του χρόνου και μεθοδολογία⁹:

Προτείνουμε να χωριστούν οι μαθητές σε τέσσερις ομάδες και να αναλάβει η καθεμία ένα ή περισσότερα μαθήματα. Στις συναντήσεις της ομάδας θα εργάζονται ατομικά και ομαδικά για τη συλλογή των εννοιών, τη σημασία τους και τη δημιουργία του εννοιολογικού χάρτη. Στην ολομέλεια θα παρουσιάζεται η πρόοδος της εργασίας και θα συζητούνται τυχόν προβλήματα¹⁰.

Η διεξαγωγή της Ερευνητικής εργασίας διαρκεί 14 εβδομάδες (14 τρίωρα) και χρήσιμο θα ήταν στην αρχή (1 έως 3 εβδομάδες) να εξοικειωθούν οι μαθητές με τα είδη των λεξικών και τη χρήση τους καθώς και με την κατασκευή εννοιολογικών χαρτών. Οι καθηγητές θα μπορούσαν στην αρχή να παρουσιάζουν στους μαθητές υποδειγματικούς χάρτες και δραστηριότητες εξοικείωσης με τους εννοιολογικούς χάρτες και στη συνέχεια σταδιακά να αφήνουν τους μαθητές να κατασκευάζουν μόνοι τους δικούς τους χάρτες¹¹. Για τη δημιουργία του λεξικού χρήσιμο θα ήταν να ενσωματωθούν στην εργασία των μαθητών δραστηριότητες και στρατηγικές που θα βοηθούν τους μαθητές να εξοικειωθούν με τα είδη των λεξικών και τις ποικίλες χρήσεις τους καθώς και την οργάνωσή τους¹².

Φάσεις		Ενδεικτικές δραστηριότητες
A'	Γενικός προγραμματισμός στην ολομέλεια του τμήματος	Καταιγισμός ιδεών, αναζήτηση στο διαδίκτυο και τη σχολική βιβλιοθήκη, συζήτηση..

9. Η μεθοδολογία που θα χρησιμοποιηθεί και ο προγραμματισμός των διδακτικών ωρών και των επιμέρους δραστηριοτήτων θα καθοριστεί με ακρίβεια από τους επόπτες καθηγητές, ανάλογα με το τμήμα που θα επιβλέπουν (μαθησιακή ετοιμότητα, μαθησιακό στυλ, και τα μαθησιακά ενδιαφέροντα των μαθητών), και σύμφωνα με τις αρχές και τις προϋποθέσεις που τέθηκαν στο θεωρητικό πλαίσιο που προηγήθηκε. Χρήσιμο είναι να οργανωθεί η διδασκαλία πάνω στη λογική της φθίνουσας καθοδήγησης, ώστε να επιτευχθεί σταδιακά η αυτόνομη μάθηση. Ενδεικτικά εδώ αναφέρουμε κατευθύνσεις που θα μπορούσε να πάρει ο προγραμματισμός και η μεθοδολογία.

10. Αυτός ο τρόπος οργάνωσης των δραστηριοτήτων αντιστοιχεί στο δεύτερο σχήμα διερεύνησης και συνεργασίας (Ματσαγγούρας, 2011:29 κεξ).

11. Προτάσεις για δραστηριότητες εξοικείωσης με τους εννοιολογικούς χάρτες και κατασκευής εννοιολογικών χαρτών βλ. Γουλή και συν (2005) και Novak & Cañas (2008).

12. Στρατηγικές εκμάθησης λεξιλογίου παρουσιάζονται αναλυτικά στα Παράδια (2010) και Ευθυμίου (2009). Δραστηριότητες στη χρήση των λεξικών παρουσιάζονται στο Ευθυμίου (2009). Στοιχεία για τις προδιαγραφές ενός λεξικού και του τρόπου οργάνωσης της μακροδομής και της μακροδομής τους βλ. Ευθυμίου (2009) και Ιορδανίδου και Μάντζαρη (2004).

Φάσεις		Ενδεικτικές δραστηριότητες
Β'	Προγραμματισμός, προετοιμασία των ομάδων	Συζήτηση, δημιουργία ατομικών και ομαδικών φακέλων, δημιουργία χρονοδιαγράμματος και διαγραμμάτων εργασιών, αναζήτηση στο διαδίκτυο και τη βιβλιοθήκη, πρώτη επαφή με λεξικά και εννοιολογικούς χάρτες.
Γ'	Συλλογή υλικού, επεξεργασία και οργάνωσή του	Κατασκευή και αξιολόγηση εννοιολογικών χαρτών, σύνταξη λημμάτων, οργάνωση εννοιολογικών χαρτών.
Δ'	Εισαγωγή άλλων τρόπων αναπαράστασης της γνώσης	Εισαγωγή παραδειγμάτων, εικόνων, ήχων, αισθητική επεξεργασία του υλικού.
Ε'	Προετοιμασία παρουσίασης	Δημιουργία Παρουσίασης, συζήτηση, προκαταρκτική παρουσίαση
Στ'	Δημιουργία κοινού φακέλου της εργασίας	Δημιουργία (σύντομης) έκθεσης που θα συνοδεύει και θα συμπληρώνει το τέχνημα.
Ζ'	Δημόσια παρουσίαση εργασίας	

Πιθανά προβλήματα και προτάσεις υπέρβασής τους

Η συγκεκριμένη πρόταση απαιτεί μια σειρά από προϋποθέσεις για την επιτυχημένη υλοποίησή της, μεθοδικότητα στον σχεδιασμό και ποικιλία στόχων. Με δεδομένη την κατάσταση στα ελληνικά σχολεία σήμερα (περικοπή δαπανών, έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής, περιορισμός των προγραμμάτων επιμόρφωσης, κ.τ.λ.) ενδέχεται να παρουσιαστούν προβλήματα στην υλοποίησή της.

Το βασικότερο, ίσως, είναι η αδυναμία να χρησιμοποιηθεί η αίθουσα των υπολογιστών συγχρόνως από όλα τα τμήματα των ερευνητικών εργασιών. Επειδή το μάθημα «Ερευνητική εργασία», όπως προβλέπεται από το ωρολόγιο πρόγραμμα, πραγματοποιείται τις ίδιες ώρες, είναι αδύνατο να χρησιμοποιηθούν οι υπολογιστές από όλες τις ομάδες. Μια πρόταση για την υπέρβαση αυτού του προβλήματος θα ήταν να χρησιμοποιηθούν τα χαρτόνια εργασίας για την κατασκευή των εννοιολογικών χαρτών και αργότερα (στην αίθουσα υπολογιστών ή στο σπίτι) να μετατραπούν σε ηλεκτρονική μορφή. Το ίδιο θα μπορούσε να γίνει και με τα λήμματα του λεξικού.

Μια άλλη πιθανή δυσκολία είναι η συμπερίληψη όλων των μαθημάτων της

Α΄ Λυκείου στην ερευνητική εργασία. Το πρόβλημα αυτό θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί με την υλοποίηση δύο ερευνητικών εργασιών από δύο διαφορετικά τμήματα του σχολείου, τα οποία θα μοιραστούν τα μαθήματα και στο τέλος θα ενώσουν τις εργασίες τους σε ένα τελικό προϊόν (τέχνημα)¹³.

Συμπεράσματα

Η δημιουργία από την πλευρά των μαθητών ενός «εννοιολογικού λεξικού» ανταποκρίνεται σε μεγάλο βαθμό στους στόχους, τις αρχές και τις προδιαγραφές που θέτει η εισαγωγή της Ερευνητικής Εργασίας στο ελληνικό σχολείο. Ακολουθεί τις αρχές της διερευνητικής προσέγγισης της μάθησης, της διεπιστημονικής συνεργασίας των καθηγητών, της διαφοροποίησης του περιεχομένου, της διαδικασίας και του πλαισίου της μάθησης και, τέλος, της ομαδικής συνεργασίας των μαθητών.

Ταυτόχρονα, θέτει το πλαίσιο της δημιουργίας ενός εννοιολογικού λεξικού που θα εμπεριέχει λήμματα των βασικών εννοιών και θα τα διασυνδέει με εννοιολογικούς χάρτες. Η δημιουργία του λεξικού αυτού ακολουθεί τις προδιαγραφές που θέτει η σύγχρονη βιβλιογραφία για τη διδασκαλία της γλώσσας καθώς και τις προδιαγραφές κατασκευής εννοιολογικών χαρτών, με στόχο την υλοποίηση της πρότασης προς όφελος των μαθητών.

Η ποικιλία των μέσων που θα χρησιμοποιηθούν για τη διδασκαλία καθώς και η ενσωμάτωση στο λεξικό πολυμέσων, όπως εικόνες και ήχοι, στόχο έχει την μετατροπή της διαδικασίας της μάθησης κυρίως σε μια ενδιαφέρουσα διαδικασία, που θα δεσμεύει¹⁴ τους μαθητές σε αυτή και δεν θα τους απωθεί.

13. Μια εναλλακτική λύση θα ήταν οι καθηγητές κατά τη διδασκαλία των πρώτων ενοτήτων των μαθημάτων (α΄ τετράμηνο) να προετοιμάσουν τους μαθητές στη δημιουργία εννοιολογικών χαρτών και στη συλλογή υλικού για τα λήμματα του λεξικού, ώστε να ελαφρυνθεί το πρόγραμμα της ερευνητικής εργασίας. Μια άλλη δυνατότητα είναι να υλοποιηθεί η ερευνητική εργασία με όσα μαθήματα είναι δυνατό και την επόμενη χρονιά (ή τις επόμενες χρονιές) να συμπεριληφθούν στο σχέδιο της εργασίας τα υπόλοιπα μαθήματα. Με τον τρόπο αυτό, το εννοιολογικό λεξικό θα αποτελεί απότοκο της εργασίας και της συνεργασίας μαθητών από διαφορετικές τάξεις (και πιθανό με διαφορετικές ικανότητες και δυνατότητες), γεγονός που θα εμπλουτίσει το περιεχόμενό του και θα βελτιώσει την ποιότητά του.

14. Για τη σημασία της προσωπικής εμπλοκής των μαθητών στη «νοηματοδότηση» του κόσμου και στη «δέσμευσή» τους απέναντι στη μάθηση: Novak (2010)

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Βοσνιάδου, Στέλλα (2001). *Εισαγωγή στην Ψυχολογία. Τόμος Α': Βιολογικές, Αναπτυξιακές και Συμπεριφοριστικές Προσεγγίσεις. Γνωστική Ψυχολογία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Γουλή, Ε., Γόγουλου, Α., Παπανικολάου, Κ.Α. και Γρηγοριάδου, Μ. (2005) «Προτάσεις Αξιοποίησης των Εννοιολογικών Χαρτών στο Μάθημα της Πληροφορικής». 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο με τίτλο "Διδακτική της Πληροφορικής", Κόρινθος, 7-9 Οκτωβρίου 2005. (Ανακτήθηκε στις 11/10/2011 από την ιστοσελίδα: <http://hermes.di.uoa.gr/lab/CVs/papers/papanikolaouhttp://hermes.di.uoa.gr/lab/CVs/papers/papanikolaou/korinthos-periptoseis.pdf>)
- Γουλή, Ευαγγελία, Γόγουλου, Αγορίτσα και Γρηγοριάδου, Μαρία (2007). «Ο Εννοιολογικός Χάρτης στην Εκπαιδευτική Διαδικασία του μαθήματος της Πληροφορικής: Μια Πιλοτική διερεύνηση». (Ανακτήθηκε στις 15/10/2011 από την ιστοσελίδα <http://hermes.di.uoa.gr/gouli/gouli/ggg-themata.pdf>)
- Ευθυμίου, Αγγελική. (2009). «Το λεξικό στη διδασκαλία της γλώσσας. Αναφορά στο λεξικό των τριών πρώτων τάξεων του Δημοτικού Σχολείου». (Ανακτήθηκε στις 8/11/2011 από την ιστοσελίδα: http://www.linguist-uoι.gr/cd_web/docs/greek/015_efthymiouICGL8.pdf)
- Ιορδανίδου, Άννα και Μάντζαρη, Έλενα. (2004). «Προτάσεις σχεδιασμού παιδαγωγικών λεξικών». Στο: Πρακτικά του 6ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας. Πανεπιστήμιο Κρήτης. Ρέθυμνο. <http://www.philology.uoc.gr/conferences/6thICGL/>.
- Κουτσογιάννης, Δημήτριος. (2010). «Προς μια γραμματική του παιδαγωγικού λόγου». Στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 30ης συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας*, Α.Π.Θ, 343-357. Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ
- Ματσαγγούρας, Ηλίας Γ., *Ερευνητική εργασία. Βιβλίο Εκπαιδευτικού. Πρώτο μέρος. Θεωρητικές Αρχές και Διδακτικές επιλογές*. σ. 15. (Ανακτήθηκε στις 24/8/2011 από την ιστοσελίδα: <http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/units/?course=DSGL-A107&id=1813>)
- Μήτσης, Ναπολέων. (2009). «Η λέξη στη σύγχρονη γλωσσική έρευνα και διδακτική πρακτική. Επανεκτιμώντας τον ρόλο του λεξιλογίου στον τομέα της Ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας». Στο: Ντίνας, Κ., Χατζηπαναγιωτίδη, Α., Βακάλη, Α., Κωτόπουλος, Τ. & Στάμου, Α. (επιμ.) (2010). *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή «Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας ως πρώτης/ μητρικής, δεύτερης/ ξένης»*, 4-6 Σεπτεμβρίου 2009. Πανεπιστήμιο Δυτ. Μακεδονίας, Τμήμα Νηπιαγωγών, Φλώρινα. (διατίθεται και στην ιστοσελίδα: <http://linguistics.nured.uowm.gr/Nimfeo2009/praktika/files/olomelia/mitsis.pdf>.)
- Παραδιά, Μαρία. (2010). «Οι στρατηγικές διδασκαλίας του λεξιλογίου και η αποτελεσματική αξιοποίησή τους στον τομέα της Ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας. Ενδεικτικά παραδείγματα εφαρμογής από τη διδακτική σειρά

- «Μιλώ και γράφω Ελληνικά» για Τσιγγανόπαιδες». Στο: *Επιστημονικό Βήμα του δασκάλου*, 14, 57-71. Αθήνα.
- Παραδιά, Μαρία και Μήτσης, Ναπολέων. (2011). *Η διδασκαλία του λεξιλογίου στην ελληνική εκπαίδευση. Ιστορική αναδρομή και σύγχρονες εξελίξεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Πρόγραμμα σπουδών για τη Νέα Ελληνική Γλώσσα, Φ.Ε.Κ 1562/2011-Αριθμ. 70001/Γ2
- Πόλκας, Λάμπρος (2007). «Χαρτογράφηση αρχαιοελληνικού κειμένου με τον υπολογιστή». Στο: *Φιλολογος*, 130, 555-568.
- Σοφός, Αλιβίζος και Λιάπη, Βασιλική. «Η εννοιολογική χαρτογράφηση σε ηλεκτρονικά περιβάλλοντα: Μια εναλλακτική στρατηγική μάθησης». (Ανακτήθηκε στις 15/10/2011 από την ιστοσελίδα: http://www.rhodes.aegean.gr/ptde/revmata/issue4/sofos_liapi.pdf)
- Χατζηδήμου, Κωνσταντίνος Δ. (2008). «Παιδαγωγικές και διδακτικές σκέψεις για τη χρήση του λεξικού». Στο: *Νέα Παιδεία*, 126, 109 – 122.
- Novak, Joseph D. (2010²). *Learning, creating and using knowledge: concept maps as facilitative tools in schools and corporations*. New York: Routledge.
- Novak, Joseph D. & Cañas, Alberto J. (2005) "Building on New Constructivist Ideas and CmapTools to Create a New Model for Education". (Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα: http://scholar.google.gr/scholar?start=10&q=Novak+Joseph+%2B+concept+maps&hl=el&as_sdt=0,5 Στις 26/10/2011)
- Novak, Joseph D. & Cañas, Alberto J. (2008). "The Theory Underlying Concept Maps and How to Construct and Use Them". In: *Technical Report IHMC CmapTools*. 2006-01. Rev. 01-2008, Florida, Institute for Human and Machine Cognition, 2008. (Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα: <http://cmap.ihmc.us/Publications/ResearchPapers/TheoryUnderlyingConceptMaps.pdf>)
- Ruiz-Primo, Maria A. & Shavelson, Richard J. (1996). "Problems and Issues in the Use of Concept Maps in Science Assessment". In: *Journal of Research in Science Teaching*, 33 (6), 569 – 600.

Abstract

The Project as a discrete lesson in A' class of Lyceum in the academic year 2011-2012, is an innovation, because it introduces new data in teaching, but causes concerns about the implementation of it. This paper is a lesson plan for a project, according to the principles of the "Project", in order to facilitate the implementation of the lesson by the teachers. By the creation of a "Concept Dictionary" (printed or electronic) the students are expected to be involved actively and cooperatively in learning, to collect concepts, to make lemmas with

them and construct concept maps, to enrich them with examples, paintings and sounds, to edit the design of the dictionary and, finally, to create a useful tool for themselves and their schoolmates, in a pleasant and effective way.

Κων/νος Δ. Ντίνας

*Καθηγητής του Π.Τ.Ν. Φλώρινας
του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας.*

Δωδεκανήσου 18, 501 00 Κοζάνη
τηλ: 23850-55091, fax: 23850-55092
kdinas@uowm.gr

Ελένη Σωτηρίου

Φιλολόγος,

Δ. Γούναρη 21-23, 412 21 Λάρισα
Τηλ. 2410282553, 6948598342
ldo.lena@gmail.com